

МАЪНАВИЯТНИНГ АНЪАНАВИЙЛИГИ ВА ТАДРИЖИЙЛИГИ -

аждодларнинг а.лар мобайнида тўплаган маънавий қадриятларини ворисийлик асосида авлодларга узатиш, маънавий меросда тарихий мезонлар ва ижтимоий ҳаёт талабларига мувофиқ тадрижий равишда мунтазам бойиб ёки янгиланиб борадиган жараёнларнинг намоён бўлишини ифодаловчи т. Президент И.А. Каримов ҳақли равишда таъкидлаганидек: **“Маънавият – узлуксиз ҳаракатдаги жараёндир. Фикр, тафаккур, ҳис-туйғу тиним билмаганидек, уларнинг маҳсули ўлароқ маънавият ҳам доим ўзгариш ва янгиланишда бўлади”**. М.а.т. маънавий тафаккурнинг босқичма-босқич, даражама-даража ўсиши, анъанавийлик, яъни ворисийлик касб этиши сифатида вужудга келади. Халқнинг тарихий хотираси, маъ-ятига ҳурмат билан қараш, аввало, маъ-ятга айланган анъана ва маросимларда ўз ифодасини топади. Одамлар турмуш тарзи, моддий ва маънавий ҳаёти рив-ш жараёнида муайян ижтимоий тартиб-қоидалар, ахлоқ меъёрлари, урф-о., маросим ва б. анъана сифатида ўзини намоён этади. М.а.т.ни: а) ижтимоий - тарихий ҳодиса; б) жамият ҳаётидаги жараёнларнинг таркибий қисми; в) кишиларнинг моддий, маънавий ҳаёти ва фаолиятини белгилаш мезони; г) жамият ва одамларни бошқаришнинг омилларидан бири сифатида тавсифлаш мумкин. Шу маънода М.а.т. ёшларни тарбиялаш, уларга кекса авлод ҳаётини тажрибаларини ўргатиш воситаси ҳамдир. Ҳар бир даврнинг ўз маъ-ят тизими бўлиб, у вақт ўтиши билан ўзгариб, мазмунан бойиб боради, баъзи шакллари трансформацияга учрайди, айримлари йўқолади, янгилари шаклланади. Бу жараёнлар бирданига эмас, аста-секин, тадрижий равишда юз беради. Ш-дек, бир замоннинг маъ-яти иккинчисига мос келмаслиги ҳам мумкин. Улуғ аждодларимизнинг зардуштийлик ёки буддавийлик негизида шаклланган маъ-ятидан ислом негизида шаклланган маъ-яти муайян даражада фарқ қилади. Халқимизнинг бугунги кундаги маъ-яти эса шўро тузуми давридаги маъ-ятдан ажралиб туради. Истиқлол туфайли маънавий меросни чуқурроқ ва кенгроқ ўрганиш, маънавий қадриятларга янги мазмун бағишлаб, қайта тиклашдан кўзланган мақсад ўтмишга сиғиниш эмас, балки маъ-ятнинг миллий-этник асосларига суяниб, ундан фойдаланиб олға силжиш, тараққиётнинг янги босқичига чиқишдир. Бугун халқимиз мад-й меросига умуминсоний ва миллий қадриятларни ўзлаштириш, маъ-ятни юксалтиришга фойдаси тегувчи маънавий бойлик сифатида, халқнинг а.ий маънавий тажрибаси, анъаналарини билиш, тадрижий давом эттириш, ривожлантириш н.назаридан ёндашилмоқда. М.а.т.га илмий ёндашувнинг мезонлари – ўтмиш қадриятларига ҳурмат, инсонпарварлик, ватанпарварлик, халқчиллик, тараққийпарварликдан иборат бўлиб, улар умуминсоний характерга эга. Одатда, давр талабига жавоб бера олмай қолган удум, расм-русум ва анъаналар унутилиб, ўтмишга айланади. М.а.т инсон фаолиятининг ҳамма соҳаларида намоён бўлади. Бу борада маънавий ҳодисаларни асосан икки турга бўлиш мумкин: а) анъанага айланган хайрли (бунёдкор) маросимлар, ишлар, фаолият йўналишлари. Бундай маън-ят шакллари ижтимоий тараққиёт, миллий раванг ва инсон камолоти учун муҳим аҳамиятга моликдир; б) ўтмишдан мерос қолган зарарли маросимлар, ишлар,

фаолият йўналишлари. Булар ҳар доим инсон онги ва руҳини қашшоқлаштириб, унинг маънавий такомиллашувига, ижтимоий тараққиёт ва инсон камолотига тўсқинлик қилади. Тарихий жараёнлар, ижтимоий тараққиётнинг олға боришига, соғлом авлод равнақиға хизмат қиладиган ҳамда муайян халқ оммасининг туб манфаатларига мувофиқ келадиган маросимлар, урф-о., турмуш ва тафаккур тарзи хайрли, эзгу анъанавийлик воситасида ривожланади ва қадриятга айланади. Шу тариқа маънавий тараққиёт тадрижийлик қонунига мувофиқ содир бўлади. Ҳеч бир давр маънавий мероси бутунча, тақлид тарзида бошқа даврга кўчмайди. Уни ҳар бир авлод ўз ҳаёти тажрибаси билан бойитади ёки янгилайди. Аммо, халқ руҳи, маъ-яти, турмуш тарзида шундай маънавий асослар борки, уларни турли ижтимоий тўнтаришлар ҳам йўқ қилолмайди. Мас., ўзбек халқида оилага садоқат, кексаларни иззат-хурмат қилиш, меҳмондўстлик, андишалилик, бағрикенглик фазилатлари шулар жумласидандир. Қадимдан юртимизда зардуштийлик, буддавийлик, насронийлик, яҳудийлик, ислом динлари ёнма-ён яшаб келган, маъ-ят марказлари ҳисобланган шаҳарларимизда ибодатхона, масжид, черков, синагогалар ҳамжиҳатликда фаолият кўрсатган. Уларда турли миллат, элат ва динга мансуб бўлган халқлар, қавмлар ўз диний амалларини эмин-эркин адо этганлар, турли байрамларни биргаликда нишонлаганлар. Ўз-н тарихининг энг мураккаб, зиддиятли, оғир даврларида ҳам юртимиздаги мавжуд дин вакиллари орасида диний асосда можаролар бўлмаган. Бу – халқимизнинг бағрикенглик борасида катта тажрибага эга бўлганидан далолат беради. Бу улкан маънавий анъана тадрижий равишда ривожланиб, истиқлол даврида ҳам тараққиёт ва барқарорликка хизмат қилмоқда. Демак, маънавий меросда минг йиллар қаърига бориб тақаладиган миллий-этник асос, тарихий-маънавий ўзак ва ижтимоий ҳаёт талабларига мувофиқ тадрижий равишда доим бойиб ёки янгиланиб борадиган устки қатламлар мавжуд. Худди ш-дек, мад-й меросда ўз даври учун фойдали, қолган давр талабларига тўғри келмайдиган жиҳатлар ҳам мавжуд бўлиши мумкин. Аслида тарихийлик билан замонавийлик, эскилик билан янгилик, инкор билан ворислик ўртасидаги очик ёки яширин жараёнлар ижтимоий тараққиётнинг асосини ташкил этади. Зиддиятни инкор этиш, тараққиётни ҳам инкор этишдир. Бу зиддиятни батамом бартараф этиш мумкин эмас, аммо уни тадрижий равишда маънавий тараққиётга йўналтириш мумкин. Собиқ Иттифоқ даврида маънавий меросга нисбатан бир томонлама ёндашилди, унга синфий ва партиявий н.назардан баҳо бериб, маънавий мероснинг минглаб дурдоналари ҳақида сўзлаш, ёзиш, тарғиб-ташвиқ қилиш тақиқланди, юзлаб маъ-ят дарғалари миллатчилик, миллий биқикликда, диндорликда айбланиб, қатағон қилинди. И.А. Каримов фикрича, **“Бу тузум ўз халқининг тарихини, унинг руҳи ва одатларини, ўз авлод-аждодини билмайдиган манқуртларга таянар эди”**. Эндиликда халқимиз маъ-ятининг асл илдизлари, миллий-этник асосларига ва умуминсоний қадриятларга таянган ҳолда тадрижий тараққиёт жараёни давом этмоқда. М.а.т. ўзини шахс, ижтимоий гуруҳ, элат, миллатнинг кундалик ҳаёти, яъни турмуш тарзида ҳам ифода этади. Турмуш тарзининг

моҳияти, мазмуни ва намоён бўлиш шакллари кишиларнинг моддий ва маънавий ҳаёти, меҳнати, соғлиги, ҳуқ-атвори билан белгиланади. Муайян элат ва миллатнинг моддий ва маънавий ҳаёти уларнинг яшаш жойлари билан боғлиқ ҳолда шаклланади ва даврлар мобайнида янгиланиб, тадрижий равишда ўзгариб боради. Халқимиз қадим-қадимдан ўз ҳаёти ва фаолиятида катталарга ҳурмат, камтарлик, меҳнатсеварлик, меҳмондўстлик, бағрикенглик, софдиллик сингари фазилатлар тарбиясига алоҳида эътибор бериб келган. Бундай фазилатлар миллий урф-о. ва анъаналарда, кундалик ҳаёт тарзи, миллатлараро, динлараро муносабат ларда, умуман олганда маъ-ятда акс этади. Халқимиз ҳаётида одоб-ахлоқ меъёрлари асосидаги расм-р.лар, одатлар ва анъаналарнинг ўрни ва роли беқиёсдир. Ўзбек халқи азалдан жамоа бўлиб яшаб, маҳалла, қўшничилик удумига қатъий риоя қилиб келмоқда. Оилада туғилган ҳар бир чақалоққа эзгу ният билан исм қўйилган, саводини чиқариш, маъ-ятини ўстириш учун устоз-муаллим қўлига топширилган. Фарзандларини юксак маъ-ятли, ҳунарли ва уй-жойли қилиш ота-оналар фаолиятининг энг муҳим вазифасига айланган. Одамлар, хус-н, ёшлар юриш-туриши, улар амал қиладиган тамойиллар ҳамиша жамоа диққат-эътибори, назарида бўлган. Азалдан келаётган мана шу тамойиллар М.а.т.нинг асосий мезонлари сифатида бугунги кунда ҳам жамиятимизнинг маънавий юксалиши, юртимизда истиқомат қиладиган барча миллат ва элат вакиллари баҳамжиҳат яшаши ва меҳнат қилиши, фарзандларимизни баркамол инсонлар қилиб тарбиялашга хизмат қилиб келмоқда.